

Služby knihoven

CO NABÍZEJÍ KNIHOVNY SVÝM UŽIVATELŮM

Martin Krčál

ISKB02 Úvod do knihovnictví, podzim 2024

Veřejné knihovnické a informační služby

- ❑ služby poskytované knihovnou
- ❑ definovány knihovním zákonem
- ❑ poskytovány bezplatně
 - výjimky

Služby ze zákona **povinné**

- ❑ zpřístupňování dokumentů
 - z fondu knihovny
 - z jiné knihovny (MVS)
- ❑ **ústní** bibliografické, referenční a faktografické info a řešerše
- ❑ zprostředkování info z vnějších informačních zdrojů
 - zejména informací ze státní správy a samosprávy
- ❑ přístupu k info na internetu
 - neplacené zdroje

Služby ze zákona **nepovinné**

- ❑ reprografické služby
- ❑ přístup k placeným informacím
 - např. databáze a další placené e-zdroje
- ❑ kulturní, výchovná a vzdělávací činnost
- ❑ vydávání tematických publikací
- ❑ **písemné** bibliografické, referenční a faktografické informace
 - rešerše

Bezplatné služby???

- půjčování audio a video
- náklady na MVS
- poplatky za MMVS
- poplatky za registraci
- poplatky za kopie/tisk/skenování

Platba za služby v KZ

- ❑ (4) Provozovatel knihovny je oprávněn požadovat za poskytování knihovnických a informačních služeb, uvedených v odstavci 2 písm. a) až c), a dalších služeb úhradu **skutečně vynaložených nákladů**.
- ❑ (5) Provozovatel knihovny je oprávněn požadovat úhradu nákladů vynaložených na **administrativní úkony** spojené s **evidencí uživatelů** knihovny.

Zásady poskytování služeb

- ❑ definovány v knihovním řádu
- ❑ povinný dokument
- ❑ rovný přístup ke službám pro všechny

Výpůjční služby

Co je předmětem výpůjčních služeb

- základní služba knihovny
- půjčování knihovnických jednotek
- přijímání vrácených k.j.
- prolongace (prodloužení)
- rezervace
- upomínky
- evidence čtenářů
- statistiky

Právní úprava půjčování

- knihovní zákon
 - obecně
- občanský zákoník
 - vztah čtenář-knihovna
- knihovní a výpůjční řád knihovny
 - není-li něco definováno, řídí se OZ

Knihovní řád

- ❑ základní pravidla pro využívání knihovního fondu a služeb
- ❑ pro různé typy knihoven
- ❑ vzor KŘ na [webu NKP](#)

Obsah knihovního řádu

- uživatelé
 - kdo se může stát uživatelem, za jakých podmínek, dělení uživatelů, způsob registrace, platby za registraci
- přehled služeb
 - charakteristika, jaké služby jakému okruhu uživatelů, délka výpůjček, poplatky, sankce, podmínky
- práva a povinnosti uživatelů
- pravidla využívání studoven a ICT

Čtenář

☐ Práva

- vypůjčit si dokument
- užívat jej sám (v rámci rodiny)

☐ Povinnosti

- chránit vypůjčený dokument před poškozením, ztrátou, zničením
- okamžitě ohlásit poškození, ztrátu, zničení
- dodržovat výpůjční lhůtu, platit upomínky
- na žádost knihovny dokument vrátit dříve (pokud byl zapůjčen bezplatně)

Knihovna

□ Práva

- požadovat vrácení dokumentu i před ukončením výpůjčky (bezplatné půjčení)
- vybírat upomínky za pozdní vrácení
- neprodloužit výpůjčku (v případě zájmu dalších uživatelů)

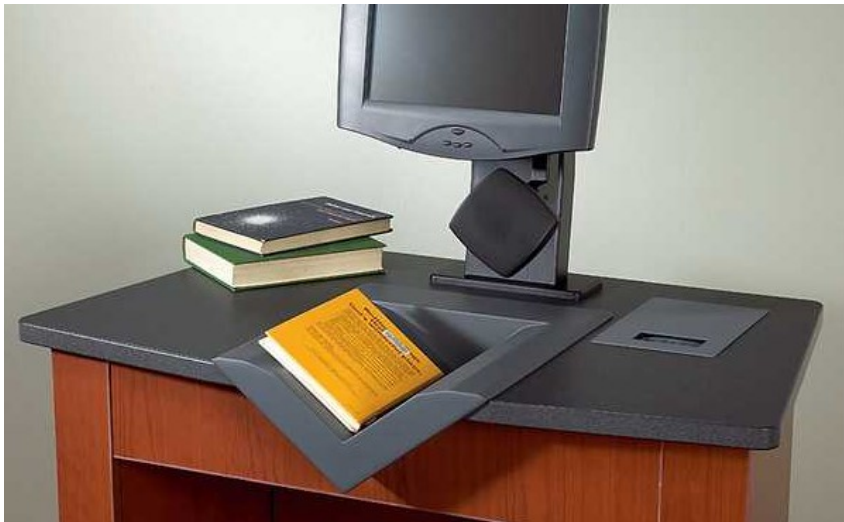
□ Povinnosti

- vyžadovat vrácení dokumentu po uplynutí výpůjční lhůty
- vymáhat náhradu ztracené nebo poškozené výpůjčky (i soudně)

Právo na náhradu škody

- ❑ promlčí se 2 roky ode dne, kdy:
 - čtenář ohlásil ztrátu nebo poškození výpůjčky
 - knihovna prokázala čtenáři ztrátu nebo poškození výpůjčky
- ❑ povinnost hlídat termíny!!!

Půjčování

- ❑ samoobslužné (např. self-check,)
- ❑ u výpůjčního pultu

Vracení

- ❑ u výpůjčního pultu
- ❑ vracecí box (např. bibliobox)
- ❑ okénka a jiné sofistikované systémy založené na RFID

Druhy výpůjček

- absenční
- prezenční
- cirkulační
- MVS, MMVS

Absenční

- ❑ výpůjčky mimo knihovnu
- ❑ omezení počtu současných výpůjček
 - např. 10, 30, neomezeno
- ❑ dělení
 - měsíční (28, 30 dnů)
 - dlouhodobá/trvalá
 - ❖ semestr, pracovní poměr
 - krátkodobá
 - ❖ žádané dokumenty
 - ❖ např. 1 týden
 - ❖ výpůjčky přes noc

Prolongace

- ❑ prodloužení výpůjční lhůty
- ❑ nesmí být další požadavek
- ❑ pro statistiky nová výpůjčka
- ❑ prostřednictvím AKS
 - čtenářské konto
 - na výpůjčním pultu

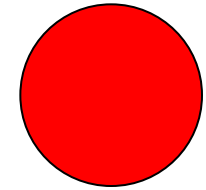
Rezervace dokumentů

- ❑ pokud je dokument vypůjčený
- ❑ uživatel v řadě čekatelů
- ❑ po vrácení se odešle upozornění dalšímu v pořadí
 - elektronicky (AKS, e-mail)
 - písemně, telefonicky
- ❑ poplatky???
- ❑ omezení počtu rezervací

Upomínky

- ❑ poplatek za pozdní vrácení
- ❑ definovány v KŘ
- ❑ upozornění
 - elektronicky (AKS, e-mail od knihovníka)
 - písemně, telefonicky
 - upomínky se evidují
 - poslední = doporučený dopis
- ❑ lze uplatňovat soudně
- ❑ podepsaný doklad o výpůjčce???

Prezenční výpůjčky

- ❑ pouze do studovny
- ❑ žádaná literatura, málo výtisků, vzácná nebo drahá literatura, i podle typu uživatelů
- ❑ odlišení od absenčního fondu
 - např. červený proužek, kolečko apod.
- ❑ výpůjčky přes noc
- ❑ periodika, VŠKP, AV nosiče

Cirkulační služby

- ❑ výpůjčky v rámci instituce
- ❑ zejména pro časopisy
- ❑ předem dané pořadí a lhůty vrácení

Meziknihovní služby

Meziknihovní služby

□ druhy:

- meziknihovní informační služby (MIS)
- **meziknihovní výpůjční služby (MVS)**
- meziknihovní reprografické služby (MRS)
- **mezinárodní meziknihovní výpůjční služby (MIS)**

□ realizace

- elektronicky (formulář, e-mail)
- písemně

□ vyhláška č. 88/2002Sb.

Meziknihovní výpůjční služby (MVS)

- ❑ výměna dokumentů mezi českými knihovnami
- ❑ formulář na webu, e-mail, žádanka
- ❑ bezplatně
 - dodávající knihovna může vyžadovat náklady (např. zhotovení kopie, poštovné)
- ❑ povinnost ze zákona
- ❑ dokument nebo xerokopie

Povinnosti žadající knihovny

- ❑ vést evidenci o výpůjčce
- ❑ dodržet výpůjční lhůtu
 - má právo požádat o prodloužení
- ❑ řídit se pokyny půjčující knihovny
 - např. půjčit dokument jen prezenčně

Povinnosti dožádané knihovny

- ❑ knihovna, která dokument poskytuje
- ❑ vést evidenci o půjčeném dokumentu
- ❑ dodržet 14-ti denní lhůtu na vyřízení výpůjčky
- ❑ informovat o vyřízení žádosti
 - kladné, záporné (+důvody)
- ❑ platí náklady na poštovné a balné
 - může vymáhat na žádající knihovně
 - na základě faktury nebo předplatného

Národní možnosti MVS

- ❑ objednání přes Souborný katalog ČR
- ❑ služba Získej
 - provozuje Národní technická knihovna
 - rozhraní pro knihovny
 - rozhraní pro uživatele = samoobslužná objednávka ([info](#))
 - ❖ uživatelé mohou samoobslužně objednávat přes Knihovny.cz
 - ❖ přihlásí se do své knihovny a u dokumentu kliknou na objednávku, odešlou ji
 - ❖ cena 70 Kč/položku
 - ❖ na pozadí proběhne MVS, kniha je dodána do domovské knihovny uživatele
 - ❖ na stejné místo ji pak uživatel vrací a knihovna se postará o vrácení do dožádané knihovny

Elektronické dodávání dokumentů

- ❑ dodávání elektronických kopií z fondů knihoven
- ❑ vhodné na části dokumentů
 - články, příspěvky, kapitoly z knih,...
- ❑ naskenování a posílání mezi knihovnami
- ❑ zprostředkování koncovému uživateli
- ❑ funguje dle kolektivní smlouvy mezi NKP a Dilia

Varianta A

- digitální kopie pro přenos mezi knihovnami, vytištění uživateli
- cena za stranu: **2 Kč**
- min. poplatek: **10 Kč**
- max. autorský poplatek: **75 Kč**
- rozsahu stran
 - knihy - max. 20 stran
 - články - bez omezení
- +DPH

Varianta B

- ❑ digitální kopie pro uživatele
- ❑ poslání e-mailem, úložiště, USB, CD/DVD apod.
- ❑ cena za stranu: **5 Kč**
- ❑ min. poplatek: **10 Kč**
- ❑ max. autorský poplatek: **75 Kč**
- ❑ rozsahu stran
 - knihy - max. 20 stran
 - články - bez omezení
- ❑ +DPH

Služby EDD

□ EOD – eBooks on Demand

- na knihy již nechráněné autorským zákonem
- objednáte, zaplatíte a ostatním je to pak přístupné
- poskytuje např. NK nebo MZK

□ eDDO

- poskytuje NK
- aktuálně také jen autorsky chráněné dokumenty

Služby EDD

❑ Virtuální polytechnická knihovna (VPK)

- provozuje NTK
- kopie z fondu zapojených knihoven

❑ Získej EDD

- národní služba
- kopie z fondů knihoven
- implementace v Knihovny.cz v roce 2021

Mezinárodní meziknihovní výpůjční služby

- mezinárodní služba (IFLA žádanka)
- MMVS zajišťují např. NKP, MZK, NTK, NLK, KnAV ČR, VK OL
- placená služba
- poplatky (např. ceník MZK)

Služba	Poplatek
kontinentální Evropa	300 Kč
GBR a svět	600 Kč
kopie článku	
1-10 stran	100 Kč
11-20 stran	150 Kč
21+ stran	200 Kč

Informační služby

Informační potřeba

□ definice dle A. Stöcklové:

- Deficit informací, který je nutný k vyřešení nějakého úkolu či problému.
- Vědomí deficitu je prvním krokem k uspokojování informačních potřeb.
- Druhým krokem je identifikace těchto potřeb.

□ dělení IP

- osobní
- profesní

Uspokojování informačních
a kulturních potřeb občana

=

základní úkol knihovny

Informační služby

□ zpřístupnění informací

- z fondu knihovny
- z fondů jiných knihoven
- z okolí (např. info ze státní správy a samosprávy)

□ poradenství

- pomoc uživatelům s řešením konkrétních problémů
- např. pomoc při vyhledávání DB, jak správně citovat, jak psát odborné práce,...

Informace z vnějších zdrojů

- primárně z volně dostupných zdrojů
- zejména informace ze státní správy a samosprávy
 - např. fungování samosprávy, hlasování, legislativa apod.
- proto nutný internet v knihovnách

Ptejte se knihovny

- služba NKP
- odpověď formou e-mailu do 48 hodin
- doplněno o zdroje
- lze se ptát na cokoliv
- odpovědi uloženy na jejich webu + vyhledávání

Přístup k internetu

- ❑ vychází ze zákona
- ❑ každá knihovna by měla nabízet bezplatný internet
- ❑ aktuálně důraz na vysokorychlostní internet (viz Koncepce rozvoje knihoven)

Písenné rešerše

- ❑ volitelná služba
- ❑ soupis zdrojů na dané téma
- ❑ souhrn faktografických informací
- ❑ obvykle placená služba
 - některé knihovny nabízejí zdarma pro určité skupiny uživatelů (např. pro akademiky apod.)
- ❑ formální podoba – dříve norma ČSN ISO 01 01 98

Druhy rešerší

- jednorázové
 - provedou se 1x na téma zadané uživatelem
- opakované
 - navazují na předchozí rešerše
- průběžné
 - realizují se pravidelně v určených intervalech
 - dříve tzv. výstřižková služba

Vzdělávací a kulturní akce

□ akademické

- důraz na informační vzdělávání
- kurzy, školení, pronikání do výuky, individuální konzultace
- podpora vědy a výzkumu, knihovníci součástí výzkumných týmů

□ základní

- důraz na čtenářství, počítačovou a informační gramotnost
- orientace na kulturní akce, výstavy, soutěže,...
- akce pro děti, spolupráce se školami

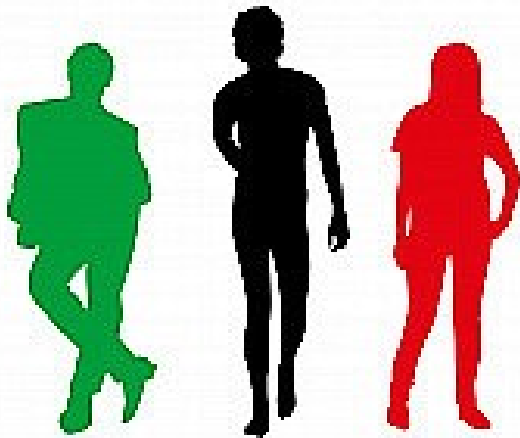
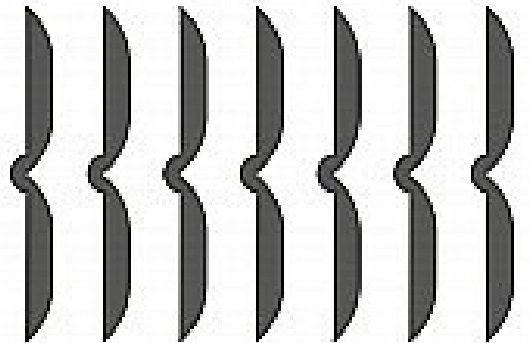
Čtenářství

- ❑ aktivní vztah k četbě a literatuře
- ❑ důležitý faktor kultivace a socializace jedince
 - částečně ovlivňuje vzdělanost národa
- ❑ čtenářská gramotnost
 - schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosahování určitých cílů, k rozvoji vlastních schopností a vědomostí a k aktivnímu začlenění do života společnosti ([I. Procházková](#))
- ❑ podpora čtenářství = získat děti i dospělé pro četbu

RODINA ŠKOLA KNIHOVNA

Jiří Trávniček

Náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje
(2018)

Výzkumy čtenářství

- výzkumy čtenářství prof. Trávnička
 - od roku 2010, kontinuita
 - TRÁVNIČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje* (2018). Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6. [Zjistit dostupnost](#)

Podpora čtenářství

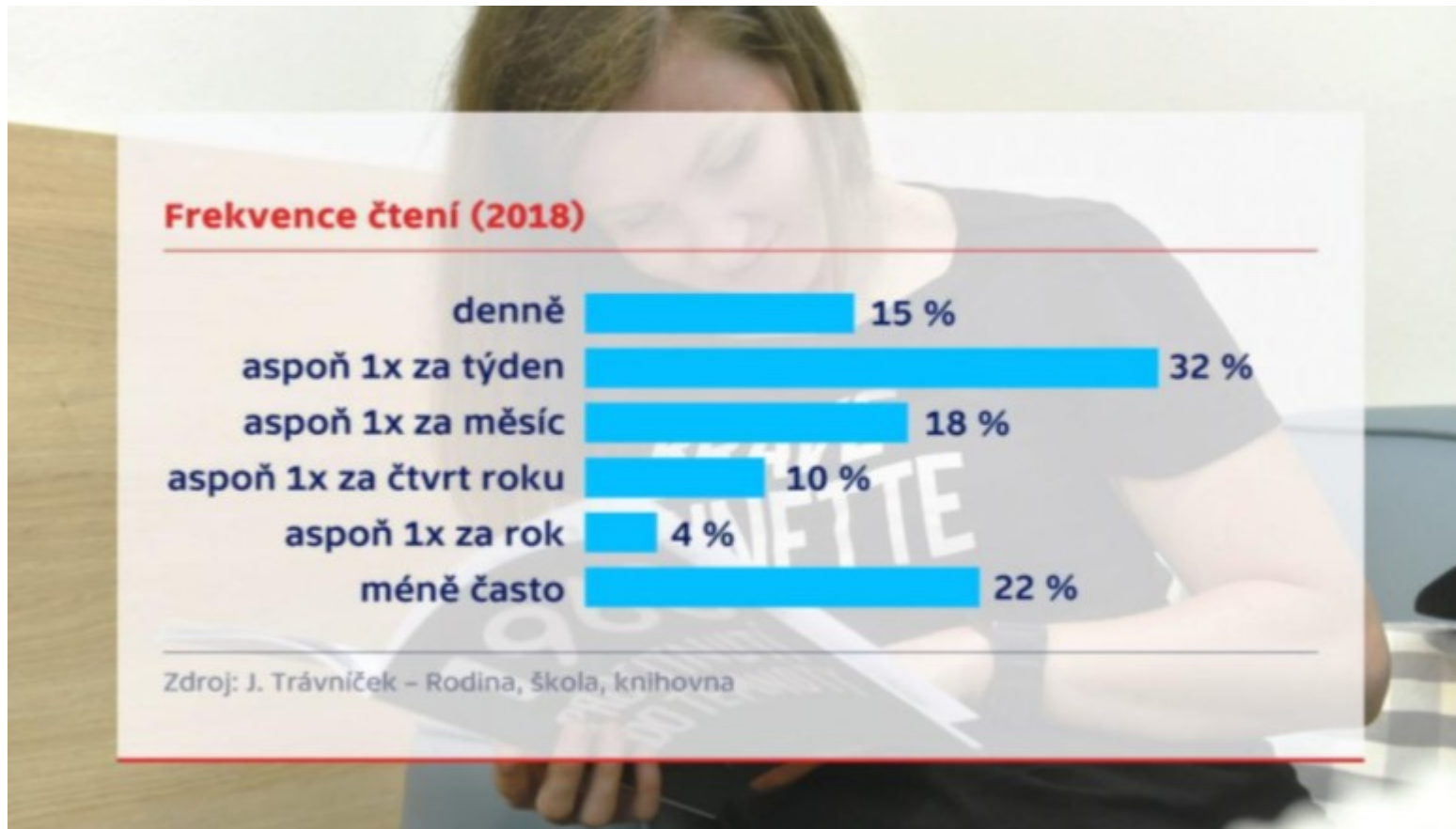

Nejoblíbenější kniha (2018)

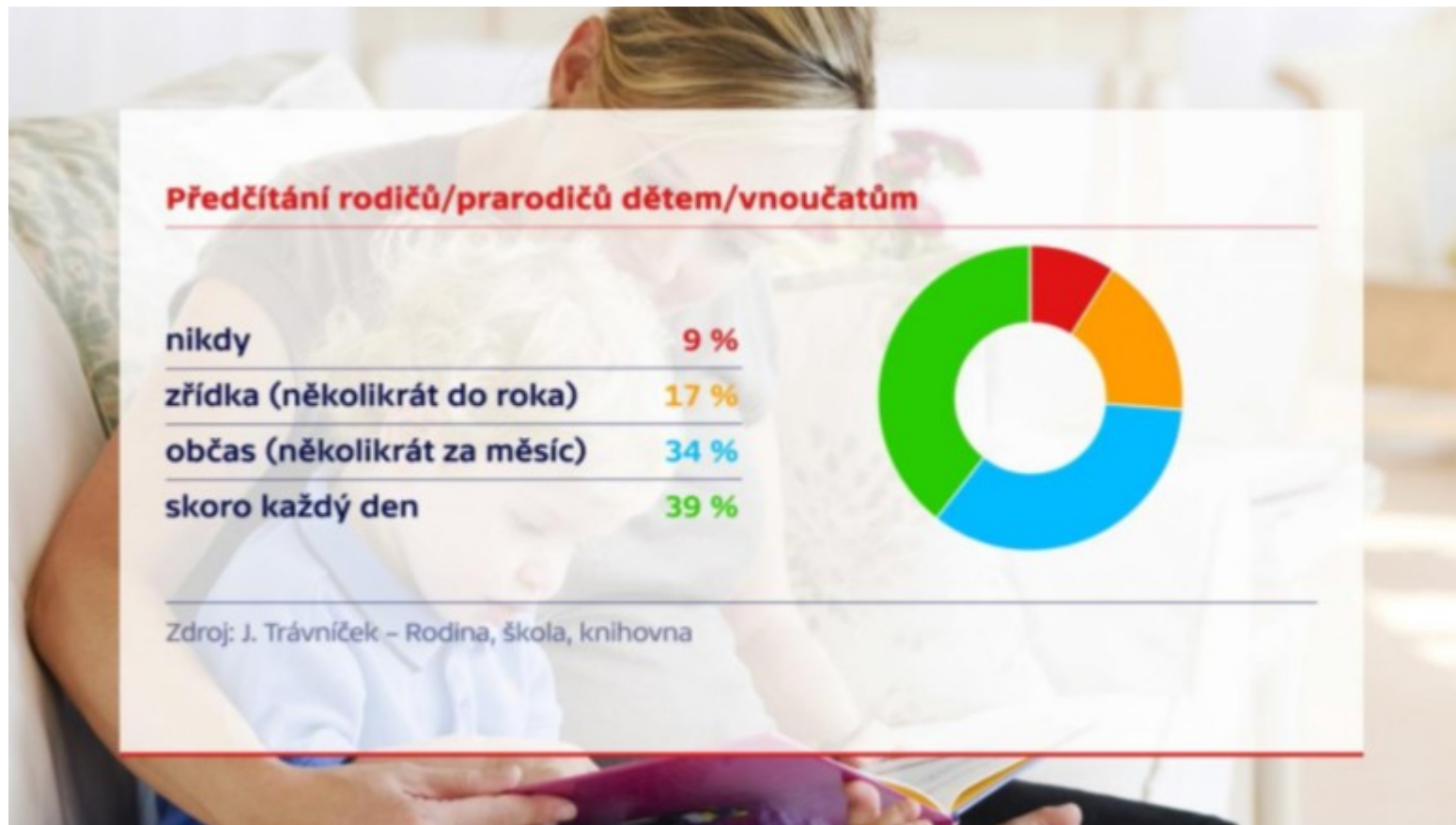
1. Harry Potter	6. Pán prstenů
2. Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války	7. Zaklínač
3. Vejce a já	8. Egyptan Sinuhet
4. Vinnetou	9. Sněhulák
5. Padesát odstínů šedi	10. Saturnin

Zdroj: J. Trávníček – Rodina, škola, knihovna

Podpora čtenářství

Podpora čtenářství

Zdroj grafů:

Mezinárodní výzkumy

□ PISA

- mezinárodní projekt OECD (>60 zemí)
- orientace na žáky ZŠ (15 let)
- oblast čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti
- srovnání úspěšnosti a efektivity vzdělávacích systémů zapojených zemí

□ PIAAC

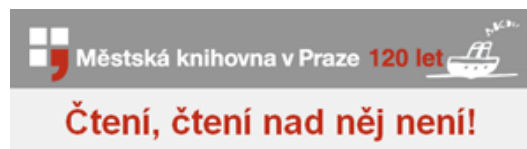
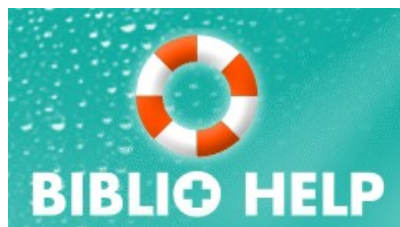
- mezinárodní projekt OECD
- hodnocení úrovně funkční gramotnosti
- připravenost na život v moderní společnosti
- cílová skupina dospělí (16–64 let)

Mezinárodní výzkumy

□ PIRLS

- mezinárodní projekt IEA
- orientace na žáky 4. tříd ZŠ
- oblasti čtenářské gramotnosti

Projekty zaměřené na čtenářství

Nejznámější akce na podporu čtenářství

- ☐ pasování prvňáčků
- ☐ Už jsem čtenář – knížka pro prvňáčka
- ☐ Noc s Andersenem
- ☐ Březen - měsíc čtenářů
- ☐ autorská čtení v knihovnách

Heslo dne...

ČTĚME DĚTEM **20 MINUT** DENNĚ.
KAŽDÝ DEN!

... nebo ještě lépe...

~~ČTĚME DĚTEM~~ 20 MINUT DENNĚ.
KAŽDÝ DEN!

...třeba i takto

Další zdroje ke čtenářství

- ❑ čtenářství na webu IPK NKP
- ❑ web Rosteme s knihou
 - podpora čtenářství ve světě
- ❑ web Celé Česko čte dětem
- ❑ hodnocení výzkumů PISA
 - KRAMPLOVÁ, I. Zakroužkuj – vyber – zdůvodni. Praha: ÚIV, 2011.

Přístup k placeným zdrojům

Přístup k placeným zdrojům

- elektronické informační zdroje (databáze)
 - články, knihy, šedá literatura,... v elektronické podobě online
 - lze číst přes PC a mobilní zařízení
 - dostupné online
 - vzdálený přístup = přihlašování
 - ❖ Shibboleth, proxy, Ezproxy, IP adresy, login a heslo

E-knihy do knihoven

- aktivity od roku 2010
- nutná spolupráce s vydavateli
- různé obchodní modely
 - roční předplatné (eBrary, Gale VRL, EBSCO)
 - půjčování (Bookport, Palmknihy, Flexibooks)

Zahraníční služby půjčování

- ❑ Amazon a Overdrive
 - od roku 2002
 - zejména USA a další země, ne ČR
- ❑ DiViBib a služba OnLeihe
 - GER, AUT, SWI
 - od roku 2007
 - předplacená služba knihovnou
- ❑ OpenLibrary
 - volně dostupné knihy

Koncept e-prezenčky na MU

- ❑ zpřístupnění literatury na PC v knihovně
- ❑ skenování vytížené literatury
- ❑ zabezpečení proti zhotovení kopie
 - terminálový přístup
- ❑ 2009 - pilotní projekt na FSS a FF
- ❑ 2010 - rozšíření na celou MU
 - projekt FRVŠ
- ❑ postupně převzaly další instituce, dnes základ půjčování

DNNT = díla nedostupná na trhu

- ❑ projekt NK, technické řešení ve spolupráci s MZK
- ❑ smlouva DILIA, SČKN a NK
- ❑ podmínky
 - vytváří se seznam děl, která nebyly dlouho vydány, ty lze v elektronické podobě zpřístupnit
 - v roce 2020 pouze knihy a časopisy do roku 1989
 - v roce 2021 zvýší se limit do roku 2000
 - přístupné pro čtenáře po přihlášení přes zapojené knihovny
 - rozhraní NK, MZK a lze i přes Knihovny.cz
- ❑ roční odvody DILIA

Budování digitálních knihoven

- volná díla
- závěrečné práce
 - thesis.cz (MU a 29 dalších škol)
 - digitální repozitáře (DSpace)
- odborná a zaměstnanecká díla
 - repozitáře univerzit (režim Open Access)
 - MU - Repozitar.cz

Projekty digitalizace v knihovnách

Městská knihovna v Praze

Čtěte e-knihy
www.e-knihovna.cz

Sledujte videa
www.youtube.com/user/KnihovnaPraha

KNIHOVNA ONLINE
čtení, kultura a poznání

Poslouchejte podcasty
www.soundcloud.com/knihovna

Studujte odborné články, digitalizované tituly, poslouchejte hudbu
www.mlp.cz/ezdroje

The graphic is a central promotional poster for the Prague City Library's digital services. It features a white background with red accents. At the top, it says 'Městská knihovna v Praze' with a logo. Below this, there are four main sections, each with a QR code and a URL. The first section is 'Čtěte e-knihy' with the URL 'www.e-knihovna.cz'. The second is 'Sledujte videa' with the URL 'www.youtube.com/user/KnihovnaPraha'. The third is 'Poslouchejte podcasty' with the URL 'www.soundcloud.com/knihovna'. The fourth is 'Studujte odborné články, digitalizované tituly, poslouchejte hudbu' with the URL 'www.mlp.cz/ezdroje'. In the center, there is a large red banner that says 'KNIHOVNA ONLINE' and 'čtení, kultura a poznání'. The background of the graphic is filled with illustrations of various digital devices and media, including smartphones, tablets, a laptop, a microphone, headphones, and books.

Digitální knihovna Akademie věd ČR

Digitální knihovna Arna Nováka

Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Vydavatelská činnost

Vydavatelská činnost

- ❑ volitelná služba
- ❑ vydávání publikací na regionální témata
 - historie
 - osobnosti
 - přírodní a kulturní památky
 - ...
- ❑ spolupráce s dalšími paměťovými institucemi
- ❑ vychází z aktuální Koncepce rozvoje knihoven

Reprografické služby

Reprografické služby

- ❑ kopírování, skenování a tisk
- ❑ samoobslužná zařízení
- ❑ multifunkční kopírky, knižní skenery
 - interní platební systém (např. SUPO na MU)
 - předplacené karty
 - platba v hotovosti (hlavně malé knihovny)
 - ❖ u knihovníka
 - ❖ přes automat = bankovníky

Regionální funkce knihoven

- ❑ cílem zvýšit dostupnost a kvalitu knihovnických služeb
- ❑ metodická pomoc a poradenství knihovnám
- ❑ vzdělávání knihovníků
- ❑ budování výměnných fondů
- ❑ statistiky
- ❑ realizují krajské a pověřené knihovny

Otázky k zamyšlení

- Poskytuje knihovna moderní služby?
- Jsou knihovny v oblasti služeb dostatečně atraktivní?
- Jaké služby by šlo realizovat online a po kterých by byla největší poptávka?

Děkuji Vám za pozornost

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Martin Krčál
krca1@phil.muni.cz